

In the article the role of creativity in self-realization and self-improvement of personality as a specialist was studied. Different types of creativity among engineers were examined; the features of its development were investigated. There was analyzed the role of the given phenomenon in the professional culture of the specialist. There was proved the necessity of development of creative thinking at engineers in order to stimulate the personal growth and professionalism.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2011

УДК 378.14

Середа І.В.
м.Миколаїв, Україна

ДУХОВНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ЗАСОБАМИ САМОВИХОВАННЯ

Одним із найважливіших завдань, що стоїть у центрі уваги педагогів усіх рівнів вітчизняної системи освіти, є формування духовності дітей і молоді як провідної якості особистості.

Значну роль у розвитку духовності особистості студентів покликані відігравати вищі навчальні заклади, зокрема, класичні університети. Адже на час навчання молоді людини в університеті припадає період найбільш інтенсивного розвитку її інтелектуальних, моральних та фізичних можливостей. У молоді людини студентського віку (17-23 роки) внаслідок її психологічних особливостей найбільш активно виявляється потреба в самовираженні, самоствердженні, самореалізації. Вона прагне самовдосконалення, саморозвитку [4]. Але в той же час молоді люди цього віку не завжди замислюються над власним життям і духовним розвитком, не володіють методами самовдосконалення, самопроекування, побудови програм власного життя і розвитку. А якщо навіть володіють у тій чи іншій мірі, не завжди використовують адекватні, оптимальні методи. Наслідок цього – невпевненість у собі, знижена самооцінка, невдоволеність собою і власним життям, бездуховність. Отже, сучасна університетська освіта має забезпечувати підготовку фахівця, не тільки здатного надавати освітні послуги, але і зорієнтованого на особистий духовний розвиток і саморозвиток, спроможного бути суб'єктом організації власної життєдіяльності.

У таких умовах розвиток духовності як провідної якості молоді людини, обґрунтування її пріоритетів і системи цінностей, що мають лягти в основу її професійного, суспільного і особистого життя, виступають основою всього процесу виховання студентів. Формування духовного світу особистос-

ті студента – це надзвичайно складне питання, що потребує комплексного й багаторівневого розв'язання. У контексті нашої проблеми під духовністю розуміється складний психічний феномен самоусвідомлення особистості, її внутрішнє сприймання, привласнення нею сфери культури, олюднення, вростання в неї і розуміння як власного надбання [10].

Методологічною основою формування духовності виступають гуманістична суть і особистісна орієнтація всього виховного процесу. За цього підходу студент є найвищою цінністю виховання. Ціннісне ставлення до студента виявляється в повазі до нього як особистості, визнанні його індивідуальності, розумінні часу навчання студента в університеті як унікального періоду його становлення як особистості, майбутнього фахівця і громадянина. Гуманістичні цінності освіти зумовлюють і головний напрямок професійної переорієнтації викладача – від просвітництва до здійснення життєтворчої та культуротворчої місії, від авторитарної до особистісно орієнтованої педагогіки співробітництва.

Одним із головних завдань університетської освіти є сприяння розвитку й формуванню духовної високоморальної особистості громадянина України. Метою розвитку духовності студентів є виховання у них високих інтелектуально-моральних інтересів і переконань; створення таких умов, які сприяли б ціннісному самоусвідомленню особистості, розвитку моральної та творчої активності, оволодінню молодю людиною культурою самовиховання особистості.

Педагогічною наукою накопичено значний досвід із вивчення теорії та практики самовиховання особистості. Сутність, особливості, основні напрями і методи самовиховання розкриті в працях О.І. Донцова, С.Г. Карпенчук, О.І. Кочетова, Л.Н. Куликової, П.Н. Осипова, Л.І. Рувинського, М.Г. Тайчинова та ін. Методичні аспекти організації самовиховання молоді стали предметом аналізу В.Б. Бондаревського, Р.С. Гариф'янова, М.Ю. Красовицького, В.М. Оржеховської, Г.К. Селевка, В.О. Сухомлинського, І. Томана. Проте проблема системного аналізу та узагальнення феномену самовиховання особистості як умови духовного розвитку студента класичного університету ще недостатньо досліджена у теоретичному та методичному аспектах. Тому *метою статті* є аналіз можливостей самовиховання студентів класичного університету як засобу їх духовного розвитку.

Сучасна психолого-педагогічна думка визначає загальний зміст самовиховання як усвідомлену, планомірну діяльність людини, спрямовану на вироблення в собі бажаних якостей [2; 3; 5; 6; 7]. Самовиховання є особливою стороною виховного процесу і виділяється на такому етапі розвитку особистості, коли вона починає ставитись до себе як до суб'єкта педагогічного впливу. Виникаючи як результат та наслідок виховання, самовиховання розвивається та функціонує за своїми внутрішніми правилами, згі-

дно з якими особистість визначає певні цілі, ідеали відповідно суспільним і своїм власним критеріям, розробляє програму роботи над собою, обирає методи і засоби досягнення бажаних результатів, здійснює самоконтроль за процесом самовиховання, вносить необхідні корективи.

У процесі самовиховання зовнішні вимоги трансформуються у внутрішні регулятори поведінки та життєдіяльності. При цьому роль психологічних механізмів самовиховання відіграють відповідні установки і образи, що трансформуються в стійкі мотиви особистості. Також важливу роль відіграє система ставлень особистості до себе (самоствлення, яке відображається у самооцінці), інших людей, навколишнього світу. Дослідниками визначаються різні фактори, що суттєво впливають на самовиховання: самопізнання і мотивація самовиховної діяльності, здатність до саморегуляції, організація виховного процесу, що сприяє самовихованню, самоактивність особистості, розвиток вольової сфери. Науковці виділяють ще такий фактор, як бажання самозміни, самовдосконалення особистості, а також позитивний емоційний фон.

Більшістю науковців у структурі самовиховання виділяються такі компоненти, як: мета, зміст, завдання, засоби та результат. У змісті самовиховання традиційно виділяються наступні напрямки: розумове, моральне, трудове, естетичне, фізичне [2; 3; 5; 6; 7].

Загальною умовою педагогічного управління процесом самовиховання учнів або студентів є оптимізація процесу засвоєння особистістю зовнішніх вимог і перехід виховних можливостей діяльності у внутрішні засади для активізації роботи особистості над собою.

Отже, культура самовиховання передбачає, з одного боку, використання особистістю всього комплексу методів, прийомів і засобів самовиховання, з іншого – її здатність до життєтворчості як соціального явища.

У контексті проблеми нашого дослідження важливо з'ясувати технологічні аспекти самовиховання особистості.

Головною метою самовиховання є оволодіння особистістю культурою самовиховання, набуття досвіду самовиховної діяльності, самовдосконалення. Вона реалізується у цілому ряді *завдань*, які має розв'язати особистість:

- самопізнання свого внутрішнього світу, самопостереження, самодослідження і самоаналіз власних рис та якостей особистості;
- формування власного ідеалу особистості;
- визначення змісту, основних цілей самовиховання відповідно суспільним і своїм власним критеріям;
- розробка програми роботи над собою, тобто визначення конкретних завдання з самовиховання;
- вибір методів і засобів досягнення бажаних результатів;

- здійснення самоконтролю за процесом самовиховання, внесення необхідних коректив.

У загальному процесі самовиховання можна виділити кілька *етапів*: самопізнання→самоаналіз→цілепокладання→розробка програм і планів самовиховання→реалізація програм самовиховання→аналіз результатів, коригування програм самовиховання [8].

Першим етапом роботи над собою є *самопізнання*. Об'єктами самопізнання виступають спрямованість особистості, темперамент, особливості характеру, властивості мислення, пам'яті, здібності. До найпоширеніших прийомів самопізнання належать: порівняння себе з іншими, самонаблюдення, самопізнання власних якостей за допомогою тестування.

Наступний етап – *самоаналіз* власних можливостей, особливостей, і на основі його – вироблення адекватної (реальної, не завищеної і не заниженої) самооцінки. На основі самопізнання у людини складається певна картина, образ власного “Я”, або “Я-концепція”(Ч.Кулі, З.Фрейд, Е.Фромм, В.Джеймс, М.Кун, Е.Берн, Р.Бернс). Під “Я-концепцією” особистості розуміють стійку, більш чи менш усвідомлювану систему уявлень людини про себе, на основі якої вона будує власну поведінку [1]. Образ «Я» - не просто відображення якихось об'єктивних даних, а соціальна установка, ставлення людини до себе, що складається з трьох компонентів: пізнавального (самопізнання), емоційного (самооцінка і ставлення до себе) та поведінкового (виявлення себе через власну поведінку).

Далі відбувається дуже важливий етап – *цілепокладання*, або визначення основних цілей самовиховання. Перш за все, слід поставити перед собою основні життєві цілі (стратегічні), а поряд з ними – цілі менш масштабні, підпорядковані основним. Життєвий замисел, наповнюючись змістом, переростає у життєву програму, різновидом якої є *програма самовиховання*. У ній вибудовується послідовність життєвих дій, спрямованих на досягнення життєвих цілей, вимальовуються проміжні етапи і періоди, передбачається набуття необхідних засобів, створення умов.

Після того, як проаналізовані якості власної особистості, поставлені головні життєві цілі, слід розробити *план самовиховання*, тобто визначити конкретні завдання і термін їх виконання. І, нарешті, визначити методи виконання завдань. Майже всі видатні люди минулого мали свої програми самовиховання і жили відповідно до них: Л.М.Толстой, А.П.Чехов, А.Ейнштейн, І.В.Моцарт та ін.

Наступним етапом у реалізації технології є *реалізація плану самовиховання*. Для того, щоб виконати план, треба його насамперед добре обдумати, окремі моменти розписати в деталях. За мудрим висловом Р.Тагора, “перші кроки завжди найважчі”. Тому спочатку слід поставити собі одне завдання,

причому не дуже складне, але невідкладне. Коли студент побачить, що впорвся з одним-двома завданнями, поступово буде розширювати свої плани.

Результатом самовиховання виступає вдосконалена особистість, ті чи інші якості та риси характеру, поведінка, більш оптимально, творчо налагоджене життя.

Проілюструємо наведені вище теоретичні положення досвідом нашої експериментальної роботи з активізації самовиховання студентів класичного університету як умови їх духовного розвитку. Так, з метою усвідомлення особистої цінності самовиховання, підвищення мотивації самовиховної активності студенти створювали емблеми “Самовиховання в моєму житті”; робили повідомлення про різні системи та методики самовиховання, зокрема, систему йоги, Д.Карнегі; виписували важливі для себе вислови відомих людей про самовиховання; створювали вірші та казки за ідеями самовдосконалення особистості.

Для практичного оволодіння навичками самовиховання студентам пропонувалось вести “Щоденники особистісно-професійного самовиховання”, виконувати творчі завдання:

- проілюструвати методи самовиховання прикладами з художньої літератури, історії, власного досвіду;
- познайомитись з біографіями видатних особистостей – історичних особистостей та наших сучасників і виділити основні причини, умови, мотиви, які сприяли розвитку їх як особистостей;
- зробити повідомлення на тему: “Проблема успішності у сучасному світі”, “Сучасне розуміння поняття “еліта”; “Людина року”, “Видатні педагоги світу”, “Городянин року” та ін.

Великий інтерес у студентів викликало обговорення проблем іміджу людини як зовнішнього вираження індивідуальності особистості. «Людина – це те, що вона з себе робить. Все в собі створює сама: думки, смаки, зовнішність. Хоч багато хто заперечить, говорячи, що зовнішність дається природою. Це дійсно так, але від природи вона безбарвна, прозора, а людина додає їй фарб, прикрашає себе як ззовні, так і зсередини, духовно» (Олена Т.).

Оволодіння технологічними вміннями самовиховання здійснювалось студентами також шляхом складання програм особистісно-професійного розвитку та планів самовиховання. Аналіз розроблених студентами програм та планів самовиховання дав можливість стверджувати про розвиток у студентів технологічних умінь самовиховної діяльності: формулювати завдання самовиховної діяльності, добирати необхідні методи і засоби самовиховання, розподіляти власні зусилля самовиховної діяльності у часовому просторі.

Студентами вироблялись також власні правила життя, які, на нашу думку, досить чітко відтворюють їх ціннісні орієнтації і дають можливість виявити мотиви їх самовиховної діяльності. Наприклад: „Цінуй те, що передано

тобі у спадок (мова, культура, земля, звичаї)”; „Не звинувачуй когось у своїх невдачах”; „Вчись на помилках інших людей, а уроки долі приймай з гордо піднятою головою”; „Не намагайся бути схожим на когось”; „Твори добро, не думаючи про винагороду”; „Будуй своє майбутнє власноруч” (Катерина І.).

До найбільш ефективних форми позааудиторної роботи зі студентами, які використовуються у нашій практиці, можна віднести створення проектів («Школа майбутнього», «Закохані у рідний край»), виконання творчих робіт (програма особистісно-професійного розвитку), проведення диспутів («Твоє майбутнє. Яким ти його бачиш?», «Формула успіху»), читацьких конференцій та ін. Особлива роль відводиться конкурсам професійного спрямування («В.О.Сухомлинський – педагог, учений, громадянин», «Портрет на фоні епохи», «Нове ім'я»), тематичним вечорам, клубним формам роботи.

Виховання сучасної студентської молоді суттєво відрізняється від того, яким воно було ще 10-15 років тому. Складний хід соціально-економічних реформ у державі, що зумовив зниження рівня життя, формування ринкових відносин, нівелювання звичної системи цінностей та міжлюдських стосунків, криміналізація суспільства, поширення наркоманії, підвищення ризику зараження на різні інфекційні хвороби, у тому числі СНІД – все це вимагає пошуку нових шляхів виховання молоді. Вимагає формування у молодій людини такої системи цінностей (громадянських, гуманістичних, моральних тощо), яка б не лише допомагала їй протистояти негативним впливам соціального середовища, а й свідомо, активно втілювати в життя власну життєву стратегію: будувати кар'єру, досягати громадської, професійної та особистої самореалізації. Тому, як ніколи, набувають актуальності дискусійні форми роботи зі студентами такої тематики: “Що таке успіх?”; “СНІД – як уберегтися?”; “Вільний шлюб чи студентська родина?”; “Чого не купиш за гроші”; “Громадянином бути... зобов'язаний?”.

Надзвичайно важливу роль у активізації самовиховання студентів покликані здійснювати їх викладачі та куратори. В освітньому просторі сучасного класичного університету сьогодні формується новий тип педагога-фасилітатора [9], основною функцією якого є створення відповідних умов для стимулювання активності студентів, тобто цілеспрямований педагогічний супровід саморозвитку особистості, заснований на гармонізації цілей виховання і самовиховання.

У процесі стимулювання самовиховання педагог вирішує такі завдання [8]:

- сприяє самопізнанню студентів, формуванню у них адекватної самооцінки;
- сприяє залученню студентів до різноманітних видів діяльності та соціальних відносин і тим самим оволодінню ними системою соціальних ролей;

- здійснює відбір, модифікацію і включення у навчально-виховний процес педагогічно доцільних засобів і стимулів самовиховання;
- створює умови для вільного саморозвитку студентів.

Таким чином, в умовах освітнього простору сучасного класичного університету самовиховання виступає важливим засобом розвитку духовності студента, допомагає формувати особистість як суб'єкта саморозвитку, самотворчості, організатора власної життєдіяльності.

Список літератури: 1. *Абульханова-Славская К.А.* Стратегия жизни. – М.: Мысль, 1991. – 302 с. 2. *Карпенчук С.Г.* Самовиховання особистості: Науково-методичний посібник / Інститут змісту і методів навчання. – К., 1998. – 214 с. 3. *Ковалев С.М.* Воспитание и самовоспитание. – М., 1986. – 287 с. 4. *Лисовский А.В., Голод С.И.* Образ жизни современного студента / Социологич. исследования. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1981. – 206 с. 5. *Оржиховська В.М. та ін.* Посібник з самовиховання. – К.: ІЗМН, 1996 – 192 с. 6. *Рувинский Л.И., Соловьёва А.Е.* Психология самовоспитания. Учебное пособие для вузов. – М.: Просв., 1982. – 143 с. 7. *Селевко Г.К.* Руководство по организации самовоспитания школьников: Методическое пособие. – М., 2000. – 128 с. 8. *Середа І.В.* Активізація самовиховання студентів: виховна робота у ВНЗ: Монографія. – Миколаїв: «Іліон», 2008. – 276 с. 9. *Соловей М.І., Демчук В.С.* Виховна робота у вищому навчальному закладі. – К., 2003. – 257 с. 10. *Сухомлинська О.В.* Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей // Науковий вісник Миколаївського державного університету. – Випуск 15. Педагогічні науки: Збірник наукових праць. – Миколаїв: МДУ, 2007. – С. 29-39.

І. В. Середа

ДУХОВНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ЗАСОБАМИ САМОВИХОВАННЯ

У статті автором розглянуто вікові особливості студентів університету та здійснено аналіз можливостей їх самовиховання як засобу духовного розвитку особистості.

И. В. Середа

ДУХОВНОЕ РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТА СПОСОБАМИ САМОВОСПИТАНИЯ

В статье автором рассмотрены возрастные особенности студентов университета и осуществлён анализ возможностей их самовоспитания как средства духовного развития личности.

I. Sereda

SPIRITUAL DEVELOPMENT OF PERSONALITY OF STUDENT BY METHODS OF SELF-EDUCATION

The article deals with the age peculiarities of university students and analysis of potential their upbringing was realized.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2011

УДК 371

Дух Л.І.
м. Харків, Україна

НАУКОВО - МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ОСВІТ- НЬОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ

Розбудова національної освіти передбачає підготовку нової генерації педагогічних кадрів відповідно до нових суспільних відносин.

Сучасні вимоги до педагога висвітлені в законі про “Загальну середню освіту” ст. 24: “Педагогічним працівником повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має відповідну педагогічну освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров’я дозволяє виконувати професійні обов’язки в навчальних закладах середньої освіти”.

Сучасній школі потрібні кваліфіковані педагоги, які глибоко знають свій предмет, володіють сучасними технологіями навчання, мають ґрунтовну психолого-педагогічну підготовку та прагнення до творчості та самовдосконалення.

Модель сучасного вчителя передбачає готовність до застосування нових освітянських ідей, здатність постійно навчатися, бути у постійному творчому пошуку. Ці якості не видаються додатком до диплома про педагогічну освіту, а формуються у щоденній учительській праці. Розвиток ринкових відносин зумовлює не лише потребу в досконалості у своїй професії, а й готовність фахівця, в разі необхідності, до її зміни, опанування новими видами діяльності

На думку О. Овчарук, реформування освіти в Україні є частиною процесів оновлення освітніх систем, що відбуваються останні двадцять років у